

Prof. dr. Lejla Kodrić Zaimović
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Filozofski fakultet / Faculty of Philosophy
lejla.kodric-zaimovic@ff.unsa.ba

UDK 930.85

Izvorni naučni rad

**POLITIČKI DISKURS BAŠTINE U KONTEKSTU
MEMORIJALIZACIJE I/ILI ZABORAVLJANJA BAŠTINE**

**POLITICAL DISCOURSE OF HERITAGE IN THE CONTEXT OF
HERITAGE MEMORIALISATION AND/OR FORGETTING**

Sažetak

Polazeći od pretpostavke da je baštini imanentna ne samo prošlost već i sadašnjost te jednako tako i budućnost, želeći pritom nagovijestiti moguću budućnost baštine i baštinskih studija, rad prati kontinuirane promjene u razumijevanju te u bavljenju baštinom, počev od prvih binarnih opozicija tipa prirodna – kulturna baština, preko materijalne – nematerijalne baštine, oficijelne – neoficijelne baštine, pa sve do analogne – digitalne baštine. Jednako tako, rad se bavi složenim, danas u vremenu napetosti, ratova, migracija i izbjeglištva sve važnijim pitanjima tzv. kontroverzne baštine, kao šireg pojma unutar kojeg se smještaju uži pojmovi poput tzv. „odsutne baštine“, „teške baštine“, „disonantne baštine“ i dr. Svi oni potvrđuju baštinu kao politički diskurs, a pitanja njezine memorijalizacije – zaboravljanja te, na koncu, budućnosti stavljaju u direktan kontekst aktuelnih društvenih prilika te tzv. društvene vrijednosti baštine.

Ključne riječi: baština, baštinske studije, baštinizacija, prirodna i kulturna baština, materijalna i nematerijalna baština, oficijelna i neoficijelna baština, analogna i digitalna baština, odsutna baština, teška baština, disonantna baština

Summary

Starting from the assumption that heritage is a matter not only of the past, but of the present as well as of the future, while wanting to foreshadow the future of heritage and heritage studies, the paper follows continuous changes in heritage understanding and practicing, starting from the binary oppositions such as natural/cultural heritage, tangible/intangible heritage, official/unofficial heritage to the analog/digital heritage. What is even more important, the paper concerns complex, nowadays in a time of tensions, wars, migrations and refugees all the more important questions such as controversial heritage as a broader notion

encompassing narrow terms such as „absent heritage“, „difficult heritage“, „dissonant heritage“ and so on. They all confirm heritage as a political discourse and the question of heritage memorialisation / forgetting and finally heritage future is put into direct context of current social conditions and so-called social value of heritage.

Keywords: *heritage, heritage studies, heritigisation, natural and cultural heritage, tangible and intangible heritage, official and unofficial heritage, analog and digital heritage, absent heritage, difficult heritage, dissonant heritage*

Baština kao kategorizirano, birokratizirano te od države i drugih nadležnih instanci kontrolirano područje ljudskog djelovanja u posljednjih 150 godina prolazi burne mijene, prateći šire sociokulturne procese, počev od moderne, preko postmoderne, pa sve do savremenosti. Prva faza u vezi je s prosvjetiteljstvom, modernizmom i buđenjem tzv. *javne sfere*, koja sad postaje odgovorna za očuvanje prirodne i kulturne baštine, što su koncepti razvijeni u euro-američkom kontekstu tokom 19. st., dok drugu fazu zaokružuje pojačana državna kontrola nad baštinom te buđenje koncepta tzv. *svjetske baštine*. Treća faza odnosi se na period nakon *Povelje o svjetskoj baštini* iz 1972. godine, u okrilju postmodernizma, postindustrijskih ekonomija i postkapitalističkih društava, dok posljednja, danas živuća faza, svjedoči svojevrsni baštinski „boom“, tzv. *baštinizaciju*, a u kojoj baština doživljava gotovo „kolokvijalni“ interes od šire javnosti (usp. Harrison, 2013: 43).

Prateći ove procese, kulturna sekcija UNESCO-a sažima dug razvojni put od *Povelje o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine* (UNESCO-va *Povelja o svjetskoj baštini*) (UNESCO, 1972), u kojoj se koncept baštine uglavnom vidi kroz spomeničko i prirodno naslijeđe, do razumijevanja baštine kao koncepta koji postepeno u sebe uključuje nematerijalno, etnografsko i industrijsko naslijeđe, odnosno koncepta baštine koji je otvoren i na taj način da se odnosi na živuće kulture jednako kao i na one koje pripadaju prošlosti. U svojevrsnoj autorefleksiji te samokritici u osvrtu unazad UNESCO potvrđuje da je *Povelja* iz 1972. godine prije svega generirana očito suženim konceptom baštine iz druge polovine 20. st. te, posljedično, okrenuta monumentalnim kulturama i njihovom naslijeđu, isključujući tom prilikom nemonumentalne kulture, kakve su mnoge neevropske kulture, recimo one iz područja Okeanije ili supsaharske Afrike. Naglasak na arhitektonskoj, umjesto na društvenoj, simboličkoj ili emotivnoj vrijednosti naslijeđa određuje tekst *Povelje* te njegove rane sljedbenice, sve do početka 21. st.,

kad se javljaju dokumenti koji u koncept baštine nedvojbeno uključuju najprije nematerijalno, a potom i digitalno naslijeđe.

U prevazilaženju mnogih neuravnoteženosti, od kojih su ovdje spomenute samo neke, dijelom iz autorefleksije i samokritike, a prije svega pod snažnim utjecajem izvana, iz baštinske teorije i prakse te kao posljedica općih promjena u širem sociokulturnom okruženju, UNESCO prevaljuje i put vlastitog preobražavanja u pravcu širenja koncepta baštine do ideje da, hipotetički, sve može postati, ali, naravno, sve nije baština, nesumnjivo i dalje zadržavajući nužnu političku pozadinu, ali s nominalnim ciljem skrbi o baštini u skladu sa zahtjevima višeglasja svjetskih kultura te trenutka u kojem djeluje.

Tako su se, recimo, upravo u posljedicama pokušaja da se *Povelja* primijeni globalno formirala savremena razumijevanja baštine. Postaje očito i to da je sama *Povelja* predstavljala svojevrsni faktor globalizacije, dok je, istovremeno, bila i predmet vlastite modifikacije kao posljedice globalizacijskih procesa. „Mnogi su krajnje kvalitetni pokušaji napravljeni u posljednjim decenijama kako bi se pronašli najbolji načini za osiguravanje reprezentativnosti, a samim tim, i kredibiliteta svjetskog popisa baštine za budućnost, ali su ti pokušaji ostali bez konsenzusa unutar znanstvene zajednice, uprkos činjenici da su sva konstituirajuća tijela i partneri *Povelje* krajnje svjesni njezinih slabosti i neuravnoteženosti. Otkad je Generalna skupština UNESCO-a 1972. godine usvojila *Povelju*, koncept kulturne baštine značajno se razvio u svojem značenju, dubini i obuhvatu“ (UNESCO, 1994). U tom smislu očite su naklonosti *Povelje* prema „Evropi u geografskom smislu, historijskim gradovima i vjerskim objektima u odnosu na ostale forme arhitektonskog naslijeđa, naklonost kršćanstvu i njegovim reprezentativnim objektima u odnosu na ostale religije, hronološka naklonost prehistoriji u odnosu na kasnije periode, a posebno savremenost te klasna naklonost ka elitnim formama arhitekture u odnosu na one svakodnevne“ (Harrison, 2013: 128).

Iako su popisi baštinskih objekata stari koliko i *sedam svjetskih čuda*, birokratizacija i kategorizacija baštine na čelu s državom i organima vlasti posljedica je UNESCO-vih aktivnosti na popisivanju i očuvanju baštine. Tako se danas, izuzimajući prirodnu baštinu, kulturna baština razumijeva krajnje rastezljivo, i to na način da obuhvata: *lokalitete kulturne baštine* (uključujući arheološka nalazišta, ruševine, historijske objekte), *historijske gradove* (urbane krajolike kao i ruševne gradove), *kulturne krajolike* (uključujući parkove, vrtove i druge modificirane krajolike kao što su pastoralna zemljišta i farme), *prirodne svete lokalitete* (mjesto koja ljudi poštuju, a za koja ne postoje dokazi njihove bilo kakve modifikacije od

strane čovjeka, tipa svete planine), *podvodnu kulturnu baštinu* (naprimjer olupine brodova), *muzeje* (uključujući umjetničke galerije i muzeje u kućama), *pokretnu kulturnu baštinu* (predmete velike raznolikosti od umjetničkih slika, traktora, kamenih alatki sve do kamera – dakle, bilo koje predmete koji su pokretni te koji su izvan arheološkog konteksta), *rukotvorine, dokumentarnu i digitalnu baštinu* (predmete pohranjene u arhivima i bibliotekama, uključujući digitalne arhive), *kinematografsku baštinu* (filmove i ideje koje prenose), *usmene tradicije* (nezabilježene priče, historije i tradicije prenošene s generacije na generaciju), *jezike, festivale* (festivale i karnevale i ideje koje prenose), *obrede i vjerovanja* (rituale, tradicije i religijska vjerovanja), *muziku i pjesme, izvođačke umjetnosti* (pozorište, dramu, ples i muziku), *tradicionalnu medicinu, književnost, kulinarske tradicije i tradicionalne sportove i igre* (usp. UNESCO, 2017).

Očito, baština je danas krajnje distinktivan koncept, i to u niz kategorija te na više različitih razina (globalna, nacionalna, regionalna, lokalna, porodična), utemeljena je u prošlosti, ali s aktivnom ulogom u sadašnjosti i s posljedicama za budućnost te podrazumijeva kategorizaciju „stvari“ i tradicija diljem svijeta. Baština je inherentno pozitivan koncept, ali često implicira osjećaj prijetnje, ugrožavanja, nestajanja, trošnosti, ranjivosti, kao i druge kvalitete koje je razlikuju od predmeta iz svakodnevnog života, te zbog čega podliježe potrebi kategorizacije i očuvanja.

Među brojnim tipologijama baštine jedna od operativnijih svakako je i ona koja baštinu dijeli na *oficijelnu* i *neoficijelnu*. Oficijelna baština podrazumijeva set profesionalnih djelatnosti koje su autorizirane od države te motivirane nekom formom legislativne ili konvencija. Očituje se u seriji mehanizama putem kojih su predmeti, građevine i krajolici izmješteni iz svakodnevnice te očuvani u pravcu njihovih estetskih, historijskih, znanstvenih, društvenih i rekreacijskih vrijednosti. Neoficijelna baština odnosi se na široki spektar praksi koje se predstavljaju jezikom baštine, ali nisu prepoznate kao takve u zvaničnoj legislativi. Neoficijelna baština također se može manifestirati u konvencionalnoj formi građevina ili predmeta od značaja za pojedince i zajednice, ali, takvih koji od države nisu prepoznati kao baština, te, posljedično, niti zaštićeni bilo kakvom legislativom, dok se, s druge strane, neoficijelna baština može pojaviti i u nematerijalnoj formi, kao set društvenih praksi koje okružuju materijalne forme kulture – bilo oficijelne bilo neoficijelne baštine – te i dalje bez zaštite i uporišta u legislativi (Harrison, 2013: 14–15). Također, brojni su primjeri

objekata baštine koji istovremeno nose status i oficijelne i neoficijelne baštine.¹

Pritom, prepoznavanje baštine kao oficijelne ili neoficijelne stvar je dogovora, konvencije te ne proizlazi iz unutrašnje biti stvari. Stoga su sasvim razumljivi procesi prelaska baštine iz neoficijelnog u oficijelni status, u procesu njihovog prepoznavanja kao baštine od države, dok je suprotan proces, iako znatno rjeđi, također moguć, a poglavito se javlja onda kada, recimo, baština napuštenih državnih režima prestaje proizvoditi pozitivna značenja u novoj zajednici, ili čak, biva prepoznata kao simbol uništenja i zla, npr. objekti s fašističkim obilježjima, pa je najčešće prepuštena ili modifikaciji ili zubu vremena.

Prepoznavanje baštine u pravcu oficijelne ili neoficijelne ovisi i o kulturnim politikama regija i zajednica, dok su same kulturne politike iznimno raznovrsne te određene tradicijom načina na koji se upravlja baštinom, kao i specifičnim državnim zakonodavstvom. Iako se na prvi pogled čini da ima onoliko kulturnih politika koliko i zemalja, ipak se daju uočiti izvjesne sličnosti i razlike koje dozvoljavaju da se izdvoji određeni broj modela kulturnih politika, od kojih svaki ima i svoje procedure odnošenja prema pitanjima oficijelne i neoficijelne baštine. Ilustracije radi, u knjizi *Kultura: menadžment, animacija, marketing* autora Milene Dragičević Šešić i Branimira Stojkovića, na osnovu uočene sličnosti u kulturnoj politici niza zemalja različite privredne razvijenosti, političkog sistema i kulturne tradicije, izdvaja se barem šest osnovnih modela kulturne politike: *liberalni model kulturne politike* („država-facilitator“), *paradržavni model kulturne politike* („država-patron“), *državni birokratsko-prosvjetiteljski model kulturne politike* („država-inženjer“), *državni prestižno-prosvjetiteljski model kulturne politike* („država-arhitekt“), *nacionalno-emancipatorski model kulturne politike – etnički definirana kulturna politika* i *regionalno/jezički/etnički definirani modeli kulturne politike* (usp. Dragičević Šešić; Stojković, 2011: 36–41).

U liberalnom modelu kulturne politike proklamira se „neutralnost“ države u domenu kulture, pa presudnu ulogu u upravljanju kulturnom baštinom preuzimaju privatni sektor i civilno društvo, dok se uloga države prepoznaje u osiguravanju podsticaja za spomenute sektore (Sjedinjene Američke Države). Paradržavni model kulturne politike podrazumijeva da vlada,

¹ Usp. npr. tradicionalni mevlud u Blagajskoj tekiji, kao primjer istovremenosti oficijelne i neoficijelne baštine, a koja okružuje Blagajsku tekiju kao zaštićeni objekt kulture te mevlud koji kao tradicionalna religijska praksa ili običaj nije na listi bh. nematerijalne kulturne baštine, ali djeluje, proizvodi krupna religijska značenja za muslimansku zajednicu u Bosni i Hercegovini, dok za ostatak sudionika funkcionira kao uvid u religijsku praksu te, u konačnici, kao važan poticaj kulturnom turizmu.

odnosno ministarstvo kulture svoje ingerencije prenosi na stručna tijela (kulturne i umjetničke savjete), koja sama imenuje, ali kojima direktno ne upravlja, dozvoljavajući im potrebnu autonomiju, sve s ciljem ublažavanja mogućih tržišnih utjecaja na razvoj kulture (Velika Britanija i Irska). Državni birokratsko-prosvjetiteljski model kulturne politike odlikuje prevlast države koja preko svojeg centraliziranog aparata kontrolira sve forme upravljanja kulturom. Ovakav model kulturnih politika karakteristika je totalitarnih sistema, pri čemu, recimo, pisci postaju „inženjeri ljudskih duša“ (Kina, Vijetnam, Kuba). Isti model kulturne politike odlika je i zemalja u kojima je nakon socijalističkog umjesto demokratskog uspostavljen autokratski model kulture, kao, naprimjer, u nekim zemljama centralne Azije (Turkmenistan, Tadžikistan, Uzbekistan). Državni prestižno-prosvjetiteljski model kulturne politike kulturu vidi kao ključni faktor nacionalnog identiteta i kao državnu odgovornost od presudnog značaja za razvoj zemlje, pa se težište upravljanja kulturnom baštinom prebacuje na javni sektor, s ciljem oživljavanja interesa najšireg građanstva za pitanja kulture (Francuska). Nacionalno-emancipatorski model kulture nastoji se odvojiti od prethodne kulturne zone utjecaja, nerijetko realizirane u formi kolonijalizma ili sovjetske prevlasti, te funkcionira u vidu oslobađanja i potvrđivanja ranije potisnute autohtone kulturne tradicije (Latvija, Moldavija, Kazahstan, Senegal, Peru), a u svojem najradikalnijem obliku dovodi i do nacionalizma u kulturi. Regionalno/jezički/etnički definirani oblici kulturne politike realiziraju se kao decentralizirani sistemi u kojima se nadležnost države za poslove kulture prebacuje manjim, autonomnim jedinicama (regionima, kantonima), pa grad, prije svega, postaje osnovni nositelj upravljanja kulturnom politikom (Švicarska, Belgija, Bosna i Hercegovina) (usp. Dragičević Šešić; Stojković, 2011: 36–41).

Kulturna politika UNESCO-a, opet, prešla je dug put od početnih univerzalističkih narativa vezanih uz naglašavanje važnosti isključivo euro-američkog koncepta baštine viđene kroz spomeničko i prirodno naslijeđe iz *Povelje o svjetskoj baštini*, prevazilazeći sužene i restriktivne definicije baštine iz ranijih perioda, sve do UNESCO-ve *Univerzalne deklaracije o kulturnoj raznolikosti* iz 2001, gdje je kulturna baština definirana kao „skup duhovnih, materijalnih, intelektualnih i emocionalnih distinktivnih obilježja društva ili društvene skupine koja, uz književnost i umjetnost, obuhvata način života i suživota, vrijednosne sisteme, tradicije i vjerovanja“ (UNESCO, 2001).

Prihvatanje kulturne baštine kao *procesa*, a ne isključivo kao finalnog *proizvoda*, što je u temelju razumijevanja nematerijalne kulture, utjecalo je i na razumijevanje te prihvatanje nematerijalnih i digitalnih objekata kao baštinskih objekata. Svakako nije slučajno da se interes za nematerijalnu i

digitalnu baštinu u okrilju UNESCO-a značajnije i uporedo manifestira iste, 2003. godine donošenjem za baštinu strateški važnih dokumenata. Na 32. zasjedanju Generalne konferencije UNESCO-a, u oktobru 2003. godine, usvojena je UNESCO-va *Povelja o očuvanju digitalne baštine* (UNESCO, 2003a), a istom prilikom usvojena je i *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* (UNESCO, 2003b). Oba ova dokumenta odražavaju izmijenjen odnos prema konceptu baštine, pri čemu je očito da se baština ne ogleda samo u strogoj materijalnosti i opipljivosti predmeta već se manifestira kroz najraznolikije nositelje značenja (usp. npr. Kodrić, 2010: 34–42).

Širenje koncepta baštine na nematerijalnu i na digitalnu baštinu posljedica je i kritike euro-američkog univerzalističkog modela baštine proklamiranog u *Povelji o svjetskoj baštini*, te gotovo nasilno primijenjenog na zemlje i ljude s različitim, lokalnim razumijevanjima kulture, pri čemu postaje očito to da na razumijevanje baštine prije svega utječe „autoritet lokaliteta“ te tzv. *društvena vrijednost baštine*, odnosno njezina vrijednost i interpretacija u lokalnom, specifičnom kontekstu. Takvo što jasno je i iz definicije nematerijalne kulturne baštine, a koja obuhvata: „prakse, prikazivanja, izražaje, znanja, vještine – kao i s njima povezana oruđa, predmete, artefakte i kulturne prostore – koje zajednice, grupe, a u nekim slučajevima i pojedinci prepoznaju kao dio svoje kulturne baštine. Ovakva nematerijalna kulturna baština, prosljeđivana s generacije na generaciju, biva konstantno rekreirana od zajednica i grupa kao njihov odgovor na okruženje, kao njihova interakcija s prirodom i historijom, osiguravajući im osjećaj identiteta i kontinuiteta, te na taj način promovirajući poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti“ (UNESCO, 2003b).

Društva i zajednice, dakle, pamte i memorijaliziraju ono što za njih ima društvenu vrijednost, a zaboravljaju ono što više ne proizvodi značenje. U istoj perspektivi valja promatrati i digitalnu baštinu, a koju *Povelja o očuvanju digitalne baštine* definira na sljedeći način: „Digitalnu baštinu čine jedinstveni izvori ljudskog znanja i izražaja. Ona obuhvata kulturne, obrazovne, znanstvene i administrativne resurse, kao i tehničke, pravne, medicinske i ostale vrste informacija kreirane digitalno ili konvertirane u digitalnu formu iz analognih izvora. (...) Digitalna baština inherentno je neograničena vremenom, geografijom, kulturom ili formatom. Ona je kulturalno specifična, ali potencijalno dostupna svakoj osobi na svijetu. Manjina se može obraćati većini, pojedinac globalnom auditoriju. Digitalnu baštinu svih regija, zemalja i zajednica trebalo bi sačuvati i učiniti dostupnom, a kako bi se kroz vrijeme osiguralo predstavljanje svih ljudi, nacija, kultura i jezika“ (UNESCO, 2003a).

Istina, svi tipovi kulturne baštine, uključujući materijalnu, nematerijalnu i digitalnu, podliježu sličnim obrascima memorijalizacije – zaboravljanja baštine, pri čemu zaboravljanje postaje nužna forma kulturne proizvodnje, opet dirigirano faktorom društvene vrijednosti – prepoznavanja baštine kao identitarne, kao vrijedne očuvanja ili, pak, njezinog otpuštanja u zaborav unutar konkretne društvene zajednice. Ovakvo što svakako ne aludira na umanjivanje značaja konzervacijskih aktivnosti unutar baštinske profesije niti na prepuštanje baštine pukom slučaju, zubu vremena ili neumoljivom kretanju u nepoznato, već podsjeća da baština nije pasivni proces očuvanja (svih) tragova prošlosti u sadašnjosti, već je aktivno i promišljeno komuniciranje s tragovima prošlosti koji za savremenike imaju izvjesnu društvenu vrijednost, a koju, potom, kontinuiraju i prosljeđuju u budućnost. Na sličan način na koji se intelektualnim aktivnostima čovjeka u sferi ljudskog pamćenja zaboravljanjem jednih oslobađaju „prostori“ za pohranu novih, „bitnijih“, aktuelnijih sadržaja, i društva memorijaliziraju sadržaje koje prepoznaju kao kontinuiranje vlastitih identiteta, potiskujući, opet, one druge, a u kojima trenutno ne prepoznaju očekivane društvene vrijednosti. Jednako tako, potisnuti sadržaji baštine mogu protokom vremena doživjeti svoju ponovljenu, iznenadnu memorijalizaciju, a kao ponovno buđenje interesa za potisnute sadržaje prošlosti, što su procesi koji se gotovo redovno obnavljaju u historiji čovječanstva i njegovog odnosa prema baštini. Zapravo, „zaboravljanje je nužna forma kulturne proizvodnje, vitalni proces odlučivanja kroz koji biramo naglasiti te memorijalizirati pojavnosti koje imaju društvenu vrijednost, a zaboraviti one koje su irelevantne“ (Mayer-Schönberger, 2009: 60), dakle, zaboravljanje kroz adaptivnu reupotrebu jedan je od konstituirajućih modela upravljanja baštinom.

Bivajući uvijek identitarno zasnovana, a samim tim – kako nas na to podsjećaju i kritičke baštinske studije – funkcionirajući i kao svojevrsni *politički čin*, baština je uvijek prostor mogućeg nerazumijevanja, podijeljenih društvenih vrijednosti, sukobljavanja te, na koncu, nerijetko, i uništenja. U najužoj vezi s pitanjima obrazaca memorijalizacije – zaboravljanja baštine jeste i pitanje njezinog trajnog uništenja, potom moguće memorijalizacije tzv. „odsutne baštine“, riječju, niz problema povezanih s baštinom koja već odavno ne funkcionira isključivo kao modernistički prostor slavljenja nacionalnog identiteta, već je i mjesto sjećanja na katastrofe i destrukcije, što je način upravljanja baštinom kakav susrećemo počev s UNESCO-vim aktivnostima na memorijalizaciji holokausta nakon Drugog svjetskog rata. Svako uništenje baštine uvijek je u najmanju ruku krajnje znakovito, potvrđujući da je baština djelatna, u aktivnoj proizvodnji značenja i onda kad je se svjesno ili, pak, nesvjesno namjerava ukloniti, smatrajući da vrijednosti koje diseminira u određenoj zajednici više nisu „prave“ vrijednosti, te je

upravo i njezino uklanjanje, zarad „opasnosti“ koju proizvodi, stvarni dokaz njezine trajne bremenitosti: „Naše znamenitosti – Stari most u Mostaru, budine statue u Bamijanu, Svjetski trgovački centar – svi oni postaju prioritetne mete terorista, jer definiraju kulture, ciljeve i dostignuća ljudi koji su ih izumili, onih koji ih koriste te onih koji žive s njima“ (Perry; Burnham, 2001: 3–4).

Upravo na tragu aktivne proizvodnje značenja i onda kad više nije doslovno prisutna govorimo o tzv. „odsutnoj baštini“ definiranoj kao „memorijalizacija mjesta i objekata čiji se značaj odnosi na njihovo uništenje ili odsustvo, a kao globalni kulturni fenomen u kojem se vizuelni i estetski jezik baštinske konzervacije primjenjuje na konzervaciju praznih ili odsutnih prostora u cilju održavanja tzv. *odsutnog prisustva*“ (usp. Harrison, 2013: 170). Zvanični, državnim legislativama zaštićeni projekti bavljenja „odsutnom baštinom“ posebno se intenziviraju kroz UNESCO-v odgovor na uništenje statua buda u Bamijanu (Afganistan, 2001), dok se memorijalizacija ostataka baštine ranijih režima u praksi mogla vidjeti i prije: u čuvanju ostataka Berlinskog zida, recimo, u tzv. tragovima destaljinizacije u zemljama bivšeg Sovjetskog Saveza te kroz mnoge druge primjere.

Na tragu složenih pitanja koja baština proizvodi javlja se i pojam tzv. „teške baštine“ (engl. *difficult heritage*), a kao „baštine koja je u vezi s materijalnim ostacima smijenjenih režima“, pa sve do još šireg, obuhvatnijeg pojma tzv. „disonantne baštine“ (engl. *dissonant heritage*), a koja uključuje „ne samo baštinu opresivnih političkih režima, već i mjesta povezana s iskustvom i zločinom masakra, zvjerstava i genocida, uključujući zatvore i logore te baštinu bivših kolonijalnih režima“ (Tunbridge; Ashworth, 1996, prema: Harrison, 2013: 192).

Stoga postaje očito da je baština uvijek, a danas u vremenu velikih migracijskih kriza još i više, u direktnoj vezi s pitanjem ljudskih prava, što je kao područje nerijetko bilo dosta zanemareno kako u segmentu ljudskih prava po sebi tako i u baštinskim studijama kao disciplini (usp. Kodrić, 2010: 48–51). Globalizacija dovedena do svoje krajnosti, osjećaj ubrzanja vremena, manjine u sukobu s većinama, lokalno u sukobu s globalnim – sve to skupa postavlja složena pitanja prava na vlastitu materijalnu i nematerijalnu baštinu, na vlastitu „razliku“, čak i onda kad se pod izlikom „razlike“, kako to nerijetko biva, kriju alibiji za pravo na uništavanje tuđeg temeljnog ljudskog prava – prava na život i prava na slobodu – a što su pitanja koja će, iako dosad zanemarena, sve odsudnije definirati budućnost baštinske teorije i prakse.

Literatura

1. Dragičević Šešić, M.; Stojković, B. 2011. *Kultura: Menadžment, animacija, marketing*. Beograd: Clio.
2. Harrison, R. 2013. *Heritage: Critical Approaches*. London; New York: Routledge.
3. Kodrić, L. 2010. *Digitalne informacijske usluge u baštinskim ustanovama*. Sarajevo: Biblioteka Sarajeva.
4. Mayer-Schönberger, V. 2009. *Delete: The Virtue of Forgetting in the Digital Age*. Princeton; Oxford: Princeton University Press.
5. Perry, M.; Burnham, B. „A Critical Mission: the World Monuments Watch“, u *World Monuments Watch: 100 Most Endangered Sites 2002*. 2001.
6. UNESCO. Dostupno na: <http://en.unesco.org/> [10. 6. 2020].
7. UNESCO. *Charter on the Preservation of Digital Heritage*. 2003. Dostupno na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [10. 6. 2020].
8. UNESCO. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. 2003. Dostupno na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17716&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [10. 6. 2020].
9. UNESCO. *Expert Meeting on the „Global Strategy“ and thematic studies for a representative World Heritage List*. 1994. Dostupno na: <http://whc.unesco.org/archive/global94.htm> [11. 6. 2020].
10. UNESCO. *The World Heritage Convention*. 1972. Dostupno na: <http://whc.unesco.org/en/convention/> [11. 6. 2020].
11. UNESCO. *UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity*. 2001. Dostupno na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [11. 6. 2020].